

2018

Omaishoivan arkea tutkittuna tietona

Ahponen, Pirkkoliisa

Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti

Tieteelliset aikakauslehtiartikkelit

© Authors

CC BY-NC-ND <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

<http://dx.doi.org/10.30668/janus.67702>

<https://erepo.uef.fi/handle/123456789/6870>

Downloaded from University of Eastern Finland's eRepository

OMAISHOIVAN ARKEA TUTKITTUNA TIETONA

Pirkkoliisa Ahponen, *YTT, professori emerita, Itä-Suomen yliopisto*

Liina Sointu: Hoiva suhteessa. Tutkimus puolisoaan hoivaavien arjesta. Acta Universitatis Tamperensis 2195. Tampere University Press. 2016, 243 s.

Omaishoiva koskettaa yhä useampia meistä, kun väestö vanhenee ja hoivan käytännöt muuttuvat. Omaishoivattavia ovat ikääntyneet puoliset ja omat vanhemmat sekä aikuistuneet vammaiset tai pitkäaikaissairaavat lapset tai sisarukset. Liina Soinnun väitöskirja kohdistuu puolisoihin omaishoivaajina, mutta sen sanoma osuu myös muihin hoivaajiin. Oma mielenkiintoani tähän aiheeseen lisäsi hiljattainen kokemus puolison hoivaamisesta.

Vanhushoivapolitiikka tähtää nykyään ihmisten mahdollisimman pitkään kotona asumiseen, jota tuetaan julkisin ja yksityisin palvelujärjestelyin. Palvelujärjestelmän avainsanoja ovat aktiivinen toimijuus, omatoimisuus, kuntoutus, vastuu, huolenpito ja läsnäolo. Omaishoidon tuen piirissä oleva hoiva on vaativaa työtä, joka sisältää myös läheisen ihmissuhteen tunnekokemuksineen ja ruumiillisine toimintoineen. Se toteutuu arjen rutiineissa ja tilanteisen läsnäolon hetkissä. Työ on ruumiillisesti ja henkisesti sitovaa. Se on fyysisesti raskasta vaatiessaan hoivattavan nostelua ja tukemista liikkumaan, ruokailemaan ja pesulle. Se on henkisesti raskasta, kun hoivattava muuttuu tasaveroisesta

puolisosta kivuista kärsiväksi ja avusta riippuvaksi potilaaksi, jonka muisti haperuu ja ajantaju katoaa. Muistisairaus saa aikaan myös hoivattavan luonteen muutoksia: ärtyisyyttä, toimintakyvyttömyyttä ja sekavuutta. Parisuhde voi muuttua hoivattavan puolison ihmettelystä siinä, missä suhteessa tässä oikein ollaan.

Liina Soinnun tutkimusaineisto koostuu 25 haastattelusta, jotka kohdistuivat 15 omaishoivaajaan. Naisia heistä on yhdeksän ja miehiä kuusi. Kaikki olivat heteroseksuaalisessa parisuhteessa, jonka kesto oli vähintään 10 vuotta ja suurimmalla osalla useita kymmeniä vuosia. Iältään he olivat lähinnä 60–70-vuotiaita, jotkut yli 70-vuotiaita ja yksi yli 80-vuotias. Sosiaalista asemaa kuvaa keskiluokkaisuus ja asumista kaupunkimaisuus. Haastateltujen puoliset olivat tarvinneet hoivaa jo useita vuosia pääasiassa muistisairauden tai aivoinfarktin aiheuttaman toiminta- ja liikuntakyvyn rajoitteiden vuoksi. Silti vain puolet haastatelluista sai omaishoidon tukea ja viidellä pariskunnalla ei ollut käytössään mitään kunnallisia hoivapalveluja.

Sointu nimeää tutkimustapansa avoimeksi virikkeelliseksi haastatteluksi, jota haastateltujen omat valokuvat täydentävät. Tutkimustulosten analyysi on narratiivista ja tulkitsevaa. Tutkija soveltaa sensitiivisessä luennassaan abduktiivista logiikkaa eli pyrkii yhdistämään aineistosta nostamansa teemat ja tulkinnot tarinoina käsitteellisiin jäsennyksiinsä. Hän korostaa arjen ymmärryksen tärkeyttä, kun tutkimuksen tavoitteena on tuottaa kriittistä hoivapolitiikkaa. Hän nostaa esiin hoivan

relaationaalisuuden eli sen, että hoiva toteutuu hoivan osapuolten keskinäis-suhteessa. Se on myös valtasuhde, koska hoivattava on riippuvainen hoivaajastaan, eikä selviytyisi ilman häntä päivittäisistä toiminnoistaan. Omaishoivassa läsnäolon tavat sisältävät näkymättömiä vaatimuksia, joita tutkija tuo hienovaraisesti esiin pienenä toimijuuksena.

Omaishoiva on jokapäiväistä, epävirallista ja usein näkymätöntä arjen toimintaa. Se yhteiskunnallistuu osana virallisen sosiaali- ja terveystalouden muuttuvia käytäntöjä sääntöineen ja säätelyineen. Omaishoidon tuen edellytyksenä on tuen tarpeen kontrolli, mihin sisältyy myös julkispuolustuksen saatavuuden oikeutus ja ohjaus yksityisten palvelujen käyttöön. Omaishoivaa edeltää vaihe, jossa puoliso tulee hoivaa tarvitseväksi. Tätä vaihetta Liina Sointu tarkastelee hoivaan oikeutetuksi ja hoivaan kykeneväksi tulemisen tarinoina. Tällöin hoivaaja sitoutuu huolehtimaan toisesta ja katsoo voivansa jäsentää arkensa hoivan tarpeiden ehdoilla. Puhuttelevat pienet kertovat siitä, millaista huolta muutos puoliso aiheuttaa ja miten hoivan tarve ilmenee hiipien tai äkillisesti. Hoivatietoisuuteen liittyy punninta hoitopaikan soveltuvuudesta puolisoille ja omista voimavaroista hoivanantajana.

Hoitojärjestelmä tähtää nykyisellään sairaaloiden vuodepaikkojen varaimiseen akuuttiin hoitoon. Yksityisissä palvelukodeissa asuvilta edellytetään kohtalaista toimintakykyä ja maksuvalmiutta. Monet omaiset eivät ole tyytyväisiä pitkäaikaissairaille tarjottuun avunsaantiin kuntoutuksessa, ruokailussa ja vessa-asioissa ja siksikin ottavat

nämä toimet omaksi huolekseen. Toisaalta kotihoito on sitovaa ja vaatii teknisiä järjestelyjä kotona aina siihen asti, että kodista tulee kotisairaala. Omaishoidosta selviytyminen voi myös vaatia tihentyvää ulkopuolisten auttajien läsnäoloa, mikä ei kuitenkaan osu kulloiseenkin hetken tarpeeseen.

Vakiintunutta omaishoivan tilannetta Liina Sointu tutkii tuntevana toimijuuksena, joka sisältää hoivaajana harjaantumisen, puolisoissa tapahtuneen muutoksen kestämissä ja monisyisen tunnesuhteen ylläpitämisen. Kärsivällisyys on hoivasuhteen olennainen elementti. Hoivaajat katsovat tehtäväkseen myös puolison mielialasta huolehtimisen ja hänen inhimillisen arvokkuutensa vaalinnan. Hoivaajan odotetaan tuottavan turvallisuutta väsymättä ja vihastumatta, ollen aina näkyvillä tai ainakin kuuluvilla. On vaalittava puolison sosiaalisia suhteita ja tasapainoteltava muiden avunantajien kohtaamisvaikeuksissa. Puolisoiden yhdessäolosta tulee Soinnun sanoin ”tiheää ja intensiivistä”, vaikka siitä katoaa kumppanuus.

Hoivavastuu vaatii hoivaajan jaksamista. Jos hän sairastuu tai uupuu, hoivattava on pulassa. Aiheellisesti Liina Sointu nostaa esiin hoivatilanteissa mahdolliset ”pienet raot” ja hoivaajuuden kestämissä vaatimat ”pienet irtiotot”. ”Pienet raot” voivat tarkoittaa rauhallisia hetkisiä hoivaajan ”omassa tilassa” kotona tai pihapiirissä. Haastellut kuvaavat näitä hetkiä keittiössä, kirjan parissa ja TV:n tai tietokoneen ääressä. Käynti postilaatikolla tai pistäytyminen pihalla voi merkitä hengähdystaukoa. Hoivaaja voi käydä kauempanakin asioilla,

kaupassa ja apteekissa, tai lähteä omiin harrastuksiinsa, kun vain puoliso tietää poissaolosta ja hänen voi luottaa selviytyvän sen aikaa yksin. Huoli hoivattavasta on tosin näissä tuokioissa mukana, kuten myös puolison ollessa hoitajaksolla sairaalassa. Käynnit siellä ovat kodin hoivatilän jatkumona, ellei hoivaaja irrottaudu tilanteesta lähtemällä matkalle. Läsnaoloapu omilta lapsilta, sukulaisilta tai ystäviltä on tutkimuksen valossa vähäistä ja tilapäistä. Vain harvat käyttävät ulkopuolisia hoivapalveluja. Virallinen omaishoitajan status mahdollistaa palkkion ja kolme vapaapäivää kuukaudessa, mutta tätä ei ole tarjolla kaikille tarvitseville, eivätkä kaikki tukeen oikeutetut sitä haakaan.

Liina Sointu on tehnyt arvokasta työtä tutkimalla hoivaajaksi tuleminen kokemuksia, tuntevaa toimijuutta ja hoivavastuuseen sitoutumista. Tutkimuksella on myös moraalinen ulottuvuutensa, kun hoivan moraalit määritellään läsnäoloksi, joka on toista varten olemista, mihin sitoudutaan vaatimatta sosiaalista vastavuoroisuutta.

Tämä tutkimus virittää olennaisia kysymyksiä hoivapolitiikasta. Omaishoiva lisää hoivaajan henkilökohtaista vastuuta hoivattavasta ja hoivatyöstä. Samalla kasvavat paineet hoivapalvelujen yksityistämiseen. Julkiset hoivapalvelut kutistuvat ja muuttuvat lähinnä konsultoinniksi ja ohjaukseksi hoivatyön pirstaloituessa, kun se mitoitetaan tavoin, jotka sotivat hoivan kokonaisvaltaisen inhimillisen toteuttamisen vaatimuksia vastaan. Liina Sointu korostaa joustavuutta ja tuntevuutta omaishoidon tuen ehtoina. Tutkimus toimii ansiokkaasti sanansaattajana tuodessaan

omaishoivaajien äänen kuuluviin. Kun arvioin sen antia myös kokemusasiantuntijana, tunnen haastateltavien kuvaukset ja äänenpainot paljolti omikseni. Narratiivisen tutkimuksen onnistuminen punnitaan paitsi kontekstin kattavuuden myös aineiston tunnistettavuuden kriteerein. Nämä molemmat näkökohdat voim allekirjoittaa.

SUKUPUOLIKYSYMYS VAILLA VASTAUSTA

Panda Eriksson: *LuK, FM-opiskelija, Åbo Akademi*

Varpu Alasuutari: *YTM, tohtorikoulutettava, Turun Yliopisto*

Marita Husso & Risto Heiskala (toim.): Sukupuolikysymys. Gaudeamus, Helsinki. 2016, 270 s.

Sukupuolikysymys on kokoelmateos, joka takakannessaan kysyy ovatko pojat “edelleen poikia ja naiset tyttöjä”, voiko mies olla “110-prosenttisesti nainen” ja “piilekö tiskivuorojen jakamisessa valtarakenteita”. Nämä kysymykset ovat toki liioiteltuja kiinnostuksenherättäjiä, mutta kuvastavat ehkä jo vanhentuneita sukupuolipoliittisia keskusteluja. Akateemisessa sukupuolentutkimuksessa on edetty edellä mainittuja teemoja syvemmälle, vaikka näitä asetelmia pyöritelläänkin vielä keltaisessa lehdistössä.

Kirjan esipuheessa Marita Husso ja Risto Heiskala asettavat kirjan tavoitteeksi “tarjota johdatuksen sukupuolikysymyksiin” yhteiskuntatieteiden, humanististen tieteiden ja kasvatustieteiden opiskelijoille, sillä tällaista teosta ei heidän mukaansa ole vielä suomeksi jul-